

Azərbaycanlıların soyqırımı

Tarixi yaddaşsızlıq və unudqanlıq xalqımıza baha başa gələ bilər. Azərbaycanlılara qarşı zaman-zaman törədilən bu ağır cinayətləri unutmamaq, böyüyən nəslə bədxah qüvvələrin məkrli niyyətlərinə qarşı ayıq-sayıqlıq ruhunda tərbiyə etmək mühüm vəzifədir.

Heydər Əliyev

1998-ci ildən etibarən Azərbaycan Respublikası martın 31-ni dövlət səviyyəsində azərbaycanlıların genosidi günü kimi qeyd edir.

Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyev 1998-ci ildə 31 Martı Azərbaycanlıların Soyqırımı Günü elan etməsi ilə bağlı fərman verməklə xalqımıza mənəvi təskinlik bəxş etdi, nahaq qanın yerdə qalmayacağına inamı artırdı.

1918-ci ildə Şimali Azərbaycanda, xüsusən də onun iqtisadi-tarixi, məfkurə mərkəzi olan Bakıda baş vermiş mürəkkəb və ziddiyyətli hadisələri o zamankı Rusiyanın heç bir başqa güşəsi ilə müqayisə etmək mümkün deyildi. 1918-ci ilin yazında erməni siyasi-hərbi birləşmələrinin bolşeviklərlə əlbir olaraq Azərbaycanda törətdiyi soyqırımın miqyası o qədər böyük idi ki, yeni yaranmış ADR hökumətinin ilk addımlarından biri həmin ilin avqustunda yalnız hüquqşünas Ələkbər bəy Xasmməmmədov başda olmaqla Fövqəladə Təhqiqat Komissiyasının yaradılması barədə qərar qəbul etmək oldu. Təhlükəni hiss etdiyindən müsəlman cəmiyyətləri özünümüdəfiə qüvvələrinin yaradılmasını zəruri hesab edirdilər. Onların təşəbbüsü ilə Gəncədə, Bakıda, Lənkəranda müsəlman hərbi hissələrinin yaradılmasına, Bakı Kadet məktəbindən müsəlman zabitlərinin hazırlanması işinə başlandı.

1918-ci ilin martında Rusiya bolşeviklərinin rəhbəri Vladimir İliç Lenin bolşevik Stepan Şaumyanı Qafqaz Fövqəladə Komissarı təyin edərək Bakıya göndərmişdi. Bolşeviklər Bakıda hakimiyyəti ələ keçirmək adı ilə erməni daşnaklarının silahlı qüvvələrinin gizli niyyətləri üçün şərait yaratmışlar. Martın 30-da axşam

saat 5-də Bakıda ilk atəşlər açıldı. "Mart qırğını" başlanana qədər aldadıcı şəkildə özlərinin bitərəfliyini elan etmiş "Daşnaksütyun" və Erməni Milli Şurası ilk atəşdən sonra S.Şaumyan başda olmaqla Bakı Sovetini müdafiə etdi. Nəinki silahlı erməni dəstələri, habelə Bakıdakı erməni ziyalıları da Sovet tərəfindən döyüşlərə daxil oldular.

Martın 31-də Bakı şəhərində azərbaycanlıların kütləvi qırğını başlamışdı. Stepan Şaumyanın etirafına görə, dinc azərbaycanlıların qırğınında Bakı Sovetinin altı min silahlı əsgəri, eyni zamanda "Daşnaksütyun" partiyasının 3-4 minlik silahlı dəstəsi iştirak etmişdir.

Üç gün davam edən qırğın zamanı erməni silahlıların bolşeviklərin köməyi ilə azərbaycanlıların yaşadığıları məhəllələrə qəflətən basqınlar etmiş, əhalini uşaqları böyüyədək qətlə yetirmişdir. Həmin dəhşətli günlərin şahidi olmuş Kulner fəmilialı bir alman, 1925-ci ildə Bakı hadisələri barədə bunları yazmışdır: "Ermənilər müsəlman (azərbaycanlı) məhəllələrinə soxularaq hər kəsi öldürür, qılıncı parçalayır, süngü ilə dəlmə-deşik edirdilər. Qırğından bir neçə gün sonra bir çuxur çıxarılan 87 azərbaycanlı cəsədinin qulaqları, burunları kəsilmiş, qarınları yırtılmış, cinsiyyət orqanları doğranmışdır. Ermənilər uşaqlara acımadıqları kimi, yaşlılara da rəhm etməmişdilər".

Mart qırğını zamanı Bakı şəhərinin təkə bir yerində qulaqları, burunları kəsilmiş, qarınları yırtılmış 57 azərbaycanlı qadının meyidi tapılmışdır. Gənc qadınların diri-diri divara mıxlanması, ermənilərin hücumun-

dan sığınmağa çalışan iki min nəfərin yerləşdiyi şəhər xəstəxanasının yandırdığı da bu dəhşətli faktlar sırasındadır. Qaçıb canını qurtarmağa çalışan əhalini gülləbaran etmək üçün isə ermənilər şəhərin müvafiq yerlərində etvəlcədən pulemyotlarla yerləşdirmişdilər.

Daşnakların azərbaycanlılara qarşı soyqırımını yalnız Bakı ilə məhdudlaşmamışdır.

Qısa müddətdə Şamaxı, Quba, İrəvan, Zəngəzur, Qarabağ, Naxçıvan, Qarsda da azərbaycanlıların qırğını törədilmişdir. 1918-ci ilin mart-aprel aylarında Şamaxıda 8 minə qədər dinc sakin qətlə yetirilmişdir. Şamaxı Cümə məscidi də daxil olmaqla əksər mədəniyyət abidələri yandırılmış və uçurulmuşdur. Cavanşir qəzasının 28 kəndi, Cəbrayıl qəzasının 17 kəndi tamamilə yandırılmış, əhalisi məhv edilmişdir. 1918-ci ilin aprelin 29-da Gümrü yaxınlığında əsasən qadınlardan, uşaqlardan və yaşlılardan ibarət 3 min nəfərlik azərbaycanlı köçü pusuqaya salınaraq son nəfərinədək məhv edilmişdir.

Mayın 1-də gündüz saat 14.00-da Qubada qanlı qətlər başlandı. Birinci erməni qərarğahının silahlı dəstəsi Qubanın aşağı məhəlləsində evlərdə və həyətlərdə 2746 nəfər qoca, qadın, uşaq və körpəni qətlə yetirdi, həmin küçədə yaşayan sakinlərin evlərindən 12 furqon varidat - xalça, palaz, ev əşyası, 4 çamadan zinet əşyaları, qızıl, gümüş pul və başqa qiymətli mallar aparıldı. 15 qadının döşünü kəsdilər, 8 cavan oğlanın baş dərisini soyub çıxardılar, 6 nəfər məşədinin kürəkərisini soyub bədəninə saman təpdiilər.

Erməni silahlı dəstələri Naxçıvan qəzasının bir neçə kəndini yandırmışdılar. Zəngəzur qəzasında 115 azərbaycanlı kəndi məhv edilmiş, 3257 kişi, 2276 qadın və 2196 uşaq öldürülmüşdür. Bütövlükdə bu qəza üzrə 10068 azərbaycanlı öldürülmüş və ya şikəst edilmiş, 50000 azərbaycanlı qaçqın düşmüşdür.

İrəvan quberniyasının 199 kəndində yaşayan 135 min azərbaycanlı məhv edilmiş, kəndlər isə yerlə-yeksan edilmişdir. Erməni silahlı dəstələri daha sonra Qarabağa yürüş etmiş, 1918-1920-ci illər arasında Qarabağın dağlıq hissəsində 150 kənd dağıdılmış, əhalisi məhv edilmişdir.

Ümumiyyətlə, XX əsrin birinci yarısında Zaqafqaziyada baş vermiş iki qırğın zamanı (1905-1907-ci illər, 1918-1920-ci illər) 2 milyona yaxın azərbaycanlı ermənilər tərəfindən qətlə yetirilmiş, öz ev-əşiyindən zorla qovulmuşdur.

Ən ağırlısı odur ki, 1918-ci ilin martında baş vermiş azərbaycanlıların soyqırımını məsələsini hələ də dünyanın diqqət mərkəzinə gətirə bilməmişik. Biz xalqımızın düçar olduğu soyqırım günlərində şəhid olanlarımızı axtarmaqla yanaşı, başımıza gətirilənləri dünya ictimaiyyətinə çatdırmalıyıq. Çatdırmalıyıq ona görə ki, qoy bütün dünya üzdənirəq qonşularımızın, azğın ermənilərin kim olduğunu bilsin.

● A.ABDULLAYEVA

Bunları unutmaq olmaz!

1813-1828-ci illərdə qədər Azərbaycan dövlətinin ərazisi təxminən 410 min kv.km olmuşdur.

1813-1828-ci illərdə işğal edilmiş Azərbaycan əraziləri: İran əsarəti altındakı Cənubi Azərbaycan - sahəsi təxminən 280 min kv.km, Rusiya əsarəti altındakı Şimali Azərbaycan - sahəsi təxminən 130 min kv.km.

1918-ci ildə Rusiyanın təzyiqi ilə ermənilərə verilmiş İrəvan xanlığı - sahəsi 9 min kv.km. olmuşdur.

Rusiya əsarəti altındakı Dərbənd xanlığı - sahəsi 7 min kv.km.

1918-1920-ci illərdə Azərbaycan Demokratik Respublikasının qurulduğu ərazi təxminən 114 min kv.km. olmuşdur.

Ermənistan Sovet Sosialist Respublikasının qismən nəzarətinə verilən Zəngəzur, Göyçə, Şərur, Dərələyəz, Dilican və Gürcüstan SSR-in qismən nəzarətinə verilən Borçalı ilə birlikdə sahəsi 27,4 min kv.km olmuşdur.

1920-1991-ci illərdə SSRİ əsarəti altında qalmış Azərbaycan SSR-in ərazisi 86,6 min kv.km.

Ermənistanda yaşamış azərbaycanlıların kütləvi şəkildə sonuncu deportasiya əməliyyatı 1988-ci ilin aprelinə başlayıb. Ermənistanda yaşayan azərbaycanlılar öncə hissə-hissə, noyabrın sonu, dekabrın birinci on günlüyündə isə kütləvi şəkildə deportasiyaya məruz qalıblar. Əməliyyat nəticəsində Ermənistan Respublikasında 8 min kvadrat kilometrlik ərazidə (172 yaşayış məntəqəsi) kompakt şəkildə yaşayan 200 mindən çox azərbaycanlı illərlə yaşadığı torpaqlardan didərgin düşmüşdür.